

נרי אראלי
חבר קיבוץ עין גדי

האגן הדרומי היה מתייבש לולא הוצף לצורכי אידוי תעשייתי של מלחים, דבר שהיה מביא לשינוי מהותי בפני האגם אך גם להפחתה משמעותית של האידוי ממנו | צילום: דורון ניסים

[תוכן זה הוא חלק מרב-שיח. לחצו כאן לדין המלא](#)

עתידו של ים המלח לגווע ללא עזרת בני האדם

גיליון אביב 2011 / כרך 2 (1)

2 בינואר, 2011

אם לא תינקט פעולה משולבת ורציפה על-ידי ישראל, ירדן והרשות הפלסטינית, החולקות ביניהן את ים המלח ואת חופיו, עתידה ימה מיוחדת זו להיעלם מעל פני כדור הארץ.

הצורך העולמי באשלג ובמוצריו לדישון חקלאי וליצירת מזון לתושבי העולם רק ילך ויגבר, וככל שמי הימה יהיו מרוכזים יותר, כך ייטב למפעלים השוכנים לחופיו. מכאן שהתקווה התמה שהימה תתאזן מחדש על קו תחתון עתידי היא חסרת בסיס. החמדות האנושית עתידה למצוא ק"ן טעמים להצדקת ייבוש הימה לחלוטין.

המהפך המחשבתי שבני האנוש צריכים לעבור הוא בתחום ההכרה, והוא נוגע לעקרון יחסנו אל הטבע. ניתן לנסח את האמירה בצורה הבאה: "לטבע יש זכויות טבעיות שאינן ניתנות להפרה", וזאת על משקל הזהות עם הטענה הפילוסופית שלפיה "לאדם יש זכויות טבעיות שאינן ניתנות להפרה". טענה זו התפתחה לראשונה בתקופת ההשכלה באירופה (במאה ה-18) והיא נמצאת כיום בבסיס הסדרת החיים במשטרים הדמוקרטיים בעולם כולו. בראשית המאה ה-20 הורחבה מערכת הזכויות הטבעיות והחלה לכלול גם בעלי חיים. כעת הגיע המועד המתאים לפתיחת דיון ערכי-מחשבתי על מושג שנשמע מעט מוזר בשמיעה ראשונה – הזכויות הטבעיות של הטבע (the natural rights of nature) – ומשמעותו שגם לדומם יש זכויות.

ים המלח הגוסס הוא גוף מים (body of water), וכגוף יש לו זכויות טבעיות מעצם מהותו כים ייחודי ובעל הרכב מלחים מיוחד שאין דומה לו בכל ימות העולם. על מהות זו קיימת חובה מוסרית לאדם באשר הוא אדם, להגן – כחלק מההגנה על המגוון הדומם – ממש כפי שאנו מגוננים כיום על המגוון הביולוגי שעל פני כדור הארץ.

המהפך המחשבתי שאני מצדד בו הוא גם קריאה לשינוי נקודת המבט של "ידידי הסביבה". הגישה הרווחת בתרבות המערב

כלפי האקולוגיה היא גישה היוצאת מנקודת ראותו של האדם: "האדם שזיהם – חובת הניקוי עליו, כי טבע נקי הוא ממכלול הדברים הנחוצים לאדם". אני רוצה להציע שינוי בגישה זו. 'לטבע יש זכות שלא יזהמו אותו', מבלי קשר לתועלת לאדם.

אימוץ השקפה חדשה זו יכול לעזור לנו בגיבוש הסכמה מעשית על חזון משותף לים המלח. על פי חזון זה, ישראל, ירדן והרשות הפלסטינית החולקות אותו, תתחייבנה בהסכמה בין-לאומית ובחוקים פרטניים לשני הצעדים הבאים:

- מפלס מי הים לא ירד באגן הצפוני מתחת לגובה X שייקבע בהסכמה.
- מפלס ברכות האיזוי באגן הדרומי לא יעלה מעל לגובה Y שייקבע בהסכמה.

לשתי מושכות יסוד אלו יש היבטים מעשיים מדיים שהחלתם יש בה כדי להציל את הים ההולך ונעלם, ולהביא – אם לא לחידוש פניו כקדם – לפחות למניעת המשך קריסתו.

מפעלי ים המלח חוששים מתוצאות הלוואי של פרויקט "מובל השלום" | צילום: דורון ניסים

שיקום תוך פיתוח באגן הדרומי

כיום כבר הגיעו סוללות מפעלי ים המלח לגובהן המרבי האפשרי, והגבהה נוספת שלהן עלולה להביא לקריסתן. במפעל הירדני החלו בקציר מלח, שמשמעותו כרייה של עודפי המלח ששקעו לקרקעית הברכות בכל שנות הפעילות התעשייתית בהן, וערמות מלח, שהוא תוצר לוואי לתהליך הייצור, נערמות כסוללות בברכות. בשל כך ומתוך רצון ליצור איזון בין כל המרכיבים, יש לבחון בקפדנות את הפתרון של קציר מלח מלא שיאפשר שמירה על המפלס הקיים, ימנע הגבהה של הסוללות, וימנע הצפת קומות תחתונות במלונות. בנוסף יש לדאוג להעברת כל תוצרי הקציר לאגן הצפוני. הפתרון המדיני הנכון הוא שיתוף פעולה ירדני-ישראלי, והסכמה שקציר מלח הוא הדרך העדיפה לשימור כושר הייצור של שני המפעלים.

שיקום תוך פיתוח באגן הצפוני

עתידו של האגן הצפוני והישרדותו כמקור מים לאגן הדרומי צריכים לעמוד במרכז תכנית משולבת לשיקום האגן הצפוני. המנוף העיקרי לכך הוא התקווה להפוך את האגן הצפוני לאבן שואבת בפיתוח התיירות לאורך חופיו. גם כאן ההסכמה הפוליטית היא תנאי הכרחי לפתיחת התהליך, שעיקרו הזרמת מים באפיק הירדן מהכינרת ועד ים המלח בכמות שתשאיר את המפלס בגובה שייקבע בהסכמה בין המדינות. הדבר ניתן להשגה על-ידי פיתוח מפעלי התפלה בחופי הים התיכון, והזרמת עודפי המים

שיישארו – לאחר החלוקה לכל הצרכנים (ירדן, ישראל, הרשות הפלסטינית) ולכל השימושים (מחייה, חקלאות) – אל ערוץ הירדן. דבר זה מחייב שיתוף פעולה של שלושה גורמים אלו שבשלב זה רבים ביניהם על כמויות המים המוגבלות ולא משקיעים מספיק מאמץ בהתפלה, בחיסכון במים, ביבוא מים, ובניהול משותף של המשאב היקר.